

Učíme se organizovat zdola

Rozhovor Jana Bělíčka s Jiřím Ptáčkem o nově vzniklém uměleckém spolku.

S předsedou uměleckého sdružení Skutek jsme hovořili o motivacích a důvodech, které vedly k jeho založení. Tuto nedávno vzniklou organizaci lze označit za první reálnou snahu o změnu zdevastované a skomírající kulturní infrastruktury v Česku. Může být zároveň inspirací pro nespokojené tvůrce a pracovníky z ostatních kulturních oblastí.

Mohl byste pro začátek objasnit, co je spolek Skutek a jak vůbec došlo k jeho založení?

Skutek je sdružení určené lidem působícím v oblasti výtvarného umění, ať už umělcům samotným, kritikům a teoretikům nebo ko mukoli dalšímu, kdo cítí sounáležitost s výtvarnou obcí. Myšlenka založit tento spolek je asi rok stará a vyplynula ze dvou zkušeností z loňského roku. V první řadě se jednalo o hnutí Zachraňte kulturu 2013. To byla široká kulturní iniciativa, v níž však výtvarníci, na rozdíl od ostatních kulturních oblastí, neměli zastoupení v podobě své vlastní organizace. Shodou okolností jsem se dostal do užšího organizačního týmu, ale nebyl jsem tam nikým vyslán, a nikoho jsem tedy ani přímo nezastupoval. To bylo to traumatizující, protože během jednání iniciativy nebo s ministerstvem kultury mohl kdokoliv přijít s otázkou, koho vlastně reprezentují. Od výtvarné obce jsem mandát neměl. Druhou zkušeností byly protesty volného uskupení Mánes umělcům, v nichž šlo o konkrétní problém umělecké komunity – zkorumpovanost a vyprázdněnost. Nadace českého výtvarného umění, která spravuje výstavní síň Mánes. A i když se v kauze odrážely mnohem obecnější kulturní i společenské otázky, ze své podstaty se tato iniciativa nemohla obecnější kulturní a společenské tematice věnovat. Začali jsme tedy přemýšlet, jak se k těmto problémům ve výtvarném umění postavit. S umělcem Pavlem Stercem jsme mezi iniciátory akcí okolo Mánesa umělcům patřili k těm, kteří od počátku navrhovali vytvoření samostatné výtvarné organizace. Brzy jsme ale uznali, že by nebylo vhodné obě témata směšovat. Naši kritici by si pak mohli myslet, že chceme Mánes a nadační majetek pro sebe. Teprve když Mánes umělcům měl svoji „stínovou radu“, přišlo nám správné začít debatovat o vzniku organizace, která s předchozí iniciativou nebude mít nic společného. Nicméně jedním z prvních kroků nově založeného spolku bylo vyslyšení výzvy Nadace českého výtvarného umění, aby různé organizace nominovaly nové členy její správní rady. Nominovali jsme zástupce iniciativy Mánes umělcům. Asi po měsíci jsme byli vyrozuměni, že žádná námi nominovaná osoba nebyla zvolena. Dodnes nevíme, kdo byl vlastně zvolen, a ani se to nedá nijak zjistit.

Jaké jsou ambice Skutku? Čemu by se konkrétně měl věnovat?

To ještě není definitivně rozhodnuté. Vznikl formálně na podzim loňského roku, od zimy pak má svou členskou základnu a zvolené vedení – radu spolku. Jenže aby mohl vůbec nějak fungovat a někoho skutečně reprezentovat, musí nejprve tuto členskou základnu rozšířit. Teď se skutečně jedná pouze o lidi, kteří se i jinak setkávají a mají podobné názory. Tak by to ale nemělo zůstat.

Kolik máte členů?

V současnosti jich je třicet a nejbližším úkolem je jejich počet zvýšit. Nechceme, aby se ze spolku stala fiktivní instituce, i když takové také existují. Obávám se, že jednou z nich je například i česká odnož Mezinárodní asociace výtvarných kritiků – AICA, která navenek vystupuje v zájmu kritiků a teoretiků a dalších, ale je těžké se dozvědět, kdo jsou vlastně její členové. Nemělo by zkrátka jít o prázdnou bublinu. Jak se však bude členská základna rozšiřovat, je velice pravděpodobné, že se budou měnit rovněž cíle a záměry. V první fázi jsme sepsali jakési obecné programové prohlášení, zachycující základní principy a hovořící o potřebě společného úsilí. Chystáme se text zveřejnit během několika týdnů, a kdokoli ho vezme za svůj, může se stát členem. Jeho záměrná obecnost odráží naše přesvědčení, že konkrétní nástroje k řešení našich problémů musíme dále hledat spolu s novými členy. Skutek by neměl být protestním hnutím ani organizací, jež se zabývá pouze aktuálním děním na lokální umělecké scéně. Pro mě osobně je důležitý sám proces zjišťování, jaké jsou vlastně naše hlavní potíže. Jedná se skutečně o nedostatek financí v umění, nebo je to úplně něco jiného? Netrpíme náhodou mnohem více nedostatkem teoretické refl exe umění a lhostejností či nezájmem veřejnosti? Působím jako kritik a ve své praxi usiluji o zprostředkování umění laické veřejnosti a i v rámci spolku bych rád hledal cesty vedoucí tímto směrem. Abych to ale shrnul: sdílíme určitou nespokojenost se stavem věcí a touhu s tím něco udělat.

Toto číslo je věnované debatě o potenciálním vzniku organizace sdružující literáty. Nepřipadá vám, že vážne komunikace mezi jednotlivými kulturními disciplínami? Neměla by náprava tohoto stavu být součástí náplně podobných sdružení?

Určitě. Všichni asi pociťujeme spřízněnost lidí z různých sfér kultury, principy naší práce se od sebe zas tak neliší. Přesto k dialogu skoro nedochází. Pokud se naše členská základna rozhodne tyto propasti překonávat a usilovat o navazování vztahů s ostatními kulturními disciplínami, bude mít rozhodně co dělat. Problémem výtvarníků není jen izolace od širší veřejnosti, ale také od hudebníků či divadelníků. Je přitom zajímavé, že se část výtvarné scény pokouší ve své tvorbě intervenovat i do těchto oblastí. Výtvarné umění ostatně už dávno nejsou jen nějaké obrázky, může nabývat forem divadelní hry, koncertu, přednášky nebo tanečního představení. To jsou vize aktivit, které by spolek mohl vyvíjet uvnitř kulturní sféry, a pak jsou ty, které by mohl vyvíjet směrem ven. Ale vše záleží na konkrétní členské základně, na tom, co bude vnímat jako podstatné a přednostní. To nemůže rozhodnout deset nebo dvanáct lidí, kteří jsou nyní v radě spolku.

Jak si představujete ony aktivity směrem ven? Jak například hodláte hájit zájmy výtvarné obce v širší společnosti?

Některé věci se už dějí. Dvakrát jsem byl na ministerstvu kultury a doufám, že tam v budoucnosti budou docházet i naši další představitelé. Ministerstvo k nám evidentně vysílá signály, vyhledává dialog s umělci a chce se něčeho chytit. Možná se něco podobného odehraje i ve vztahu k institucím. Jde nám také o právní servis pro umělce. Nejsme samozřejmě právníci, ale existuje už organizace právníků Fair Art, jež něco podobného poskytuje a která o spolupráci s námi stojí – ostatně již několikrát bezplatně poskytla konzultaci iniciativě Mánes umělcům ohledně právních otázek spojených s Nadací a budovou Mánesa. Především ale bude důležité přesvědčit i jiné

generace, než je ta naše, o smyslu spolkové aktivity. Ti starší si něco takového často spojují se svazáctvím a neblahou zkušeností s organizovaností dirigovanou shora. Je složité jim vysvětlit, že do Skutku mohou vstoupit dobrovolně a kdykoliv z něj odejít. Příslušníci generace devadesátých let jsou v jistém smyslu rozpolčení. Na jedné straně si cení individuální svobody nade vše, na straně druhé přirozeně cítí sounáležitost s ostatními. Tyto dva postoje dokážou skloubit jen těžko. Mají obavy z recidivy organizovaného života. Mladá generace se s problémy uměleckého světa zase teprve seznamuje. Řekl bych, že pozorují určité obtíže, ale protože je sami ještě nezažívají – například proto, že jsou teprve studenty vysokých škol –, nevnímají je jako naléhavé. Dokážeme my – třicátníci a čtyřicátníci – s oběma skupinami komunikovat? Věřím, že spolek je pro to vhodným prostředím. Musíme mladé generaci ukázat, že problémy vysokého školství se zaměřením na výtvarné umění jsou úzce svázané s problémy samotné umělecké praxe. Zároveň ale potřebujeme, aby do spolku vnášeli své zkušenosti a diskutovali je s námi. Jedno z našich základních ustanovení spočívá v tom, že určitý počet členů rady se musí rekrutovat ze studentů vysokých škol. Jednak chceme konfrontovat jejich pohled s naším, jednak chceme předejít generačnímu stárnutí celého sdružení.

Existují jasná kritéria pro přijímání nových členů? Kdo se může stát členem Skutku?

To byla jedna z otázek, jež se diskutovala velmi intenzivně. Došli jsme k tomu, že žádná pevná kritéria pro členství neexistují, stejně jako neexistuje žádné univerzální kritérium pro to, kdo je a kdo není umělec. Výtvarné umění má rozostřené hranice a je decentralizované. Název Skutek byl původně zkratkou pro Spolek kurátorů, umělců, teoretiků a kritiků umění. Jenže řada z nás se domnívala, že by se pak mnozí mohli cítit jako členové druhé kategorie, protože jejich zaměření v názvu neznámá. Například produkční, galeristé, učitelé, kustodi nebo lektori doprovodných programů v galeriích. Nakonec jsme se shodli na dvou podmínkách. Za prvé si zájemce o členství musí přečíst naše programové prohlášení a souhlasit s ním, za druhé přihlášku musí schválit rada spolku.

Můžete trochu přiblížit programové prohlášení, nebo alespoň uvést příklad nějakého základního principu, který je v něm obsažen?

Jeden z bodů se týká hodnoty kultury. Vnímáme ji v estetické kultivaci, rozvoji kritického myšlení a hlubším porozumění světu kolem nás. Odmítáme naopak současnou tendenci kulturu ekonomizovat, obhajovat ji s poukazem na její potenciální ekonomický přínos. Kdokoli by se chtěl stát členem našeho sdružení, měl by si toto prohlášení pozorně přečíst, aby vůbec věděl, k čemu se přihlašuje. Ačkoli se nevyhraňujeme žádným konkrétním politickým směrem, spolek je samozřejmě třeba chápat jako politikum. Schválení dotyčné přihlášky radou je pak v podstatě formalita. Rada má ovšem právo potenciálního člena odmítnout, pokud například hrozí, že by mohl spolek nějak poškozovat. Každá nově zvolená rada si ale pro sebe znovu musí definovat, co znamená, že je někdo nepřijatelný, protože obecně daná pravidla pro toto rozhodnutí neexistují. A je otázka, jak bude rada postupovat u pětistého člena, když nebude vůbec vědět, o koho jde. Tyto věci jsou ještě otevřené. Stále jsme v procesu velmi komplikovaných projednávání. Myslím, že obtíže, kterými procházíme, souvisí s obecnou ztrátou zkušenosti organizovat se takzvaně zdola. A umělci byli dlouho vedeni hlavně k individualismu. Dopouštíme se chyb v komunikaci, neumíme diskutovat, hledat konsenzus, odbourávat bloky, zacházet s emocemi. jednání bývají

zdoluhavá, ale myslím, že to v konečném důsledku prospívá všem zúčastněným.

Lze najít v minulosti tradici podobného sdružování, kterou by bylo možné se inspirovat?

Abych řekl pravdu, vzory z minulosti, ke kterým by se bylo možné vztahovat nebo se jimi inspirovat, nenacházím. Jistě, 19. století bylo zlatou érou spolků a různých snah se sdružovat. Ale když to prostudujete blíže, narazíte na různé nacionalistické nebo třídní předsudky. Těžko se pak k tomu hlásit. Myslím, že bychom se ani neměli vracet k nějaké podobě Spolku výtvarných umělců Mánes za první republiky. Pro mě to není žádný vzor fungování. O spolkovém životě, jak probíhal či probíhá v zahraničí, bohužel zatím nemám dost informací. Ale to patří také k našim úkolům: zjistit, co funguje a nefunguje ve společnostech, které neprošly tolika transformacemi jako my.

Jak je možné, že podobný „profesní“ spolek vzniká až teď? Proč jsme v minulých dvaceti letech nebyli svědky podobných pokusů? To se netýká jen umění, ale i literatury nebo architektury.

Tahle otázka možná přesahuje českou společnost. Souvisí to s tím, co se děje v oblasti globální ekonomie a politiky, se způsobem, jak s námi zametají ti, kteří nám vládou. Má to ale určitě i lokální specifi ka, daná tím, co se tu dělo po roce 1989. Pomalu si začínáme všimnout věcí, jimž jsme dříve nevěnovali pozornost. Kritizujeme příslušníky starší generace za to, že byli k některým problémům dlouho slepí. Nevšimli si, že onu proklamovanou a propagovanou svobodu spjatou s individualismem často jen přijali, že to v mnohých případech nebyl žádný vnitřní objev, ale důsledek propagandy, jejímž cílem bylo rozdrobení společnosti. Nebylo to mnohdy ani tak v jejich zájmu, jako spíš v zájmu někoho úplně jiného. Ta kritika ale v mnoha směrech není úplně oprávněná. Je v jistém smyslu logické, že si toho nemohli všimnout. Platí to i o nás: některých věcí si všímáme a jiné ignorujeme. Reagujeme zkrátka na dění okolo a nejsme tak svobodní v jednání a myšlení. Každopádně jsme pochopili, že rozdrobení k ničemu dobrému nevede. Věřím, že jsme v jádru společenské bytosti a že onen individualismus je vždy jenom částí našich nehlubších potřeb. Neřekl bych, že zde prezentuji nějaké generační zjištění, i když jsme to zrovna my, kdo jako první propadl sociálním sítím, které naprosto změnilы náhled na to, co a k čemu jsou společenství. Kdo ví, co na to jednou řeknou naši potomci. Asi musíme být připraveni na to, že budeme úplně stejně kritizováni, jako my dnes kritizujeme generaci sametové revoluce. Pro každou generaci začíná relevantní přítomnost někde jinde, všechno předtím je jen jakási vágní prehistorie, jíž jsme nebyli součástí.

Je zajímavé, že kulturní sdružení, která přežila rok 1989, vlastně dopadla dost nešťastně. Dalo by se říct, že živoří na okraji a postrádají kontakt s živou scénou. Platí to o Obci spisovatelů, Obci architektů i o SVU Mánes. Umíte si to nějak vysvětlit?

To se jistě časem stane každé instituci: pokud v jejím fungování nedojde k nějaké zásadnější změně, přirozeně se vyprázdňuje. Všechny mechanismy se časem opotřebují. Nemusí to být žádná prohra a nikdo by si to neměl brát osobně. Je navíc otázka, jestli se snažit oživit staré značky

a naplnit je novým obsahem, nebo přijít s něčím úplně novým. Proč se snažit o oživení Obce spisovatelů? Jistě zažila své slavné chvíle, kdy oslovovala společnost důležitým poselstvím. Jde tedy o nějaké širší hodnoty a podněty, které dává své komunitě a veřejnosti. Je pochopitelné, že starší generace vnímá bolestně, když se jí snaží někdo vytlačit, ale v podstatě by měli být spíš rádi, že se mladší generace chtějí hlásit k hodnotám, které byly kdysi v těchto organizacích živé. Skutek je ovšem zamýšlen jako organizace, kde si v nejlepším případě budou předávat podněty lidé různého věku.

Jak umělecká obce reaguje na vaše aktivity? Jsou převážně pozitivní, či negativní?

Každá podobná iniciativa může navenek působit jako aktivita určitého zájmového okruhu. Setkáváme se s tím od počátku a je nám jasné, že se s tím budeme muset potýkat a přijít na to, jak s tím pracovat, abychom tak působit přestali. Je to takový neduh lidí v kultuře: ve chvíli, kdy se k něčemu konkrétnímu přihlásí určitá osoba, pak se její postoje přenesou i dotýchnou organizaci. Je to symptom „pavlačového myšlení“. Myslím, že důležité bude pochopit, že například já jako kritik umění budu některé své kolegy pranýřovat za jejich uměleckou práci, ale to nic nemění na tom, že ve spolku můžeme spolupracovat na společné věci. Jistě, navzájem se kritizujeme, to ale ještě není důvod, abychom se nenáviděli. Setkávám se ale i s velmi pozitivními reakcemi, a to i u zmiňované starší generace. Chápu, že spolupráce je důležitá, jen už třeba nemají energii, aby se do toho pustili. Chtějí pracovat a „mít svůj klid“. Úplně tomu rozumím. Myslím si totiž, že to je další velice důležitá funkce spolku – hájit klid umělců na práci, i to i těch, kteří se nechtějí přímo účastnit spolkového života. Slíbili jsme si, že uděláme jakési turné po České republice, abychom o Skutku mohli mluvit s lidmi v místech, kde žijí. Nechceme být pražskou organizací – naplněním našich cílů by bylo, kdyby autonomní buňky Skutku vznikly na více místech. Momentálně jsme přirozeně zaměřeni na problémy, které nás trápí v hlavním městě, ale já sám pocházím z provinčního prostředí a i jako kurátor působím často mimo hlavní umělecká centra. Takže považuji za důležité, aby lidé vytvářející kulturu v Ústí nad Labem nebo v Třinci byli součástí našich aktivit a vnášeli do našich diskusí vlastní, trochu odlišné problémy.

Jiří Ptáček (nar. 1975) je český kurátor a kritik. Působil jako šéfredaktor časopisu Umělec (2003–2006) a kurátor pražské galerie NoD a Galerie mladých v Brně. V letech 2009 až 2011 byl zaměstnán jako pedagog na Fakultě výtvarných umění VUT v Brně. Od roku 2012 je kurátorem Fotograf Gallery v Praze. Je zvoleným předsedou spolku Skutek a pravidelným přispěvatelem časopisu Nový prostor.